

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

iSLÂM

ANSİKLOPEDİSİ

CILT 9

DÂRÜSSÂADE - DULKADIROĞULLARI

İstanbul 1994

Istâvâ, Şerîhü'l-Câmî'îl-kebir, Tecni-sü'd-Debûsi, Hizânetü'l-hüdâ.

BİBLİYOGRAFYA :

Debûsi, el-Esrâr, Sûleymaniye Ktp., Haci Beşir Ağa, nr. 310, vr. 1^a, 145^{**}; a.mlf. Taķur-mâ'l-edille, Sûleymaniye Ktp., Laleli, nr. 690, vr. 74^{**}, 216^a-225^a, 248^{**}; a.mlf. Te'sîsü'n-nazar, Kahire 1310, s. 5, 6, 44; Serâhi, el-Uṣâl, I, 251-252; Semâni, el-Ersâb, V, 273; VII, 139; Yâkût, Mu'cemu'l-bûdân, II, 437-438; Ibnü'l-Esrâr, el-Lâbâb, I, 490; Ibn Hallâkân, Vefeyât III, 48; Zehebi, A'lamü'n-nâbelâ', XVII, 521; Ku-reşî, el-Cevahîr'l-muâdiyye, II, 499-500; Ibn Haldûn, Mukâddime, Kahire, ts. s. 420, 421, 422; Ibn Taġrîberdî, en-Nâcûmâz-zâhîre, V, 76-77; Ibn Kutubî, Tâcî'l-terâcîm, s. 36, 86; Taşköprizâde, Miftâhü's-sâ'ade, I, 307-308; II, 184; Knizâzâde, Tabakâtü'l-müctehî-dîn, Sûleymaniye Ktp., Yâmi Bağışlar, nr. 2172, vr. 59^a-73^a; Kâtib Çelebi, Sâlimü'l-uâzel, Sûleymaniye Ktp., Şehîd Ali Paşa, nr. 1887, I, vr. 143^{**}; Keşfûz-zunûn, I, 84, 107, 168, 196, 334, 352, 467, 568, 703; Leknevi, el-Fâ'idâ'l-be-hîye, s. 109; Serkiç, Mu'cîm, I, 866; Brockelmann, GAL, I, 184; Suppl., I, 296-297; Hedi-yetü'l-ârifîn, I, 648; Sezgin, GAS, I, 456; Mü-neccid, Mu'cîm, IV, 81; Yusuf Ziya Kavaklı, XI ve XII. Asırlarda Karahanîlîler Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslâm Hukukçuları, Ankara 1976, s. 33-37; Abdülvehhâb İbrahim Ebû Sûleyman, el-Fikrâ'l-uâzel, Cilde 1404/1984, s. 370-407; Muhammed Hamîdüllâh, 'Usûl al-fiqh'ın Tarihi' İrc. Fuat Sezgin, İTED, II/1 (1956), s. 9-10; Robert Brunschwig, "La Théorie du Qiâyâs Juridique chez le Hanafîte al-Dabûsi (V^e/XIe siècle)", Orientalia Hispanica, I, Leiden 1974, s. 150-154; Ahmet Akgündüz, "Karahanîlîlerin Büyük Hukukçusu Ebû Zeyd Debbûsi ve Mezheplerarası Mukayeseli Hukuka Te'sîrleri", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, sayı 2, Konya 1989, s. 89-108.

A AHMET AKGÜNDÜZ

DECCÂL

(الدجال)

İlahî dinlerde
kuyamet alâmetlerinden sayılan
ve insanları doğru yoldan saptırmaya
çalışacağı kabul edilen
olağanüstü güçlerle sahip kişi.

Sözlükte "bir şeyi örtmek, yaldızılamak veya boyamak" anlamındaki decl kökünden türeyen bir sıfat olup klasik kaynaklarda "âhir zamanda ortaya çıkıp göstericegi hârikulâde olaylar sayesinde bazı insanların dalâlete sürükleyeceğine inanılan kişi" diye tarif edilir. Deccâl kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Hz. Peygamber'e nisbet edilen rivayetlerde "muhatabını aldatmak gayesiyle güzel sözler söyleyen kişi; bir kişi ve gözü bulunmayan kötü kîmse" anlamındaki mesih kelimesiyle birlikte "el-me-sîhi'd-deccâl" ve "mesîhi'd-dalâle" şeklinde kullanılmıştır.

Yahudilik ve Hristiyanlık'ta Deccâl. Yahudi dini literatüründe ilk defa millettan önce II. yüzyıldan itibaren, "son günler"de Allah'a karşı gelecek güçlü bir varlıktan bahsedilmeye başlanmıştır (Daniel 7/8 vd., 11/40). Bazı âlimler bu inancın kökünü, eski Babil mitolojisindeki sulalar ve dipsiz karanlıkların hükümi Tiamat'ın yukarıdaki tannılara isyan edip Tanrı Ea'nın oğlu Marduk tarafından mağlûp edilmesi mitine bağlarken bazıları da bunun başlangıcı eski İran inanclarında görülen iyilik ve kötüük güçlerinin muhalefetindeki dâulâzmda aramışlardır.

Yahudi kutsal kitabındaki bazı anlatımların deccâl kavramı için zemin hazırladığı kabul edilir. Hezekiel kitabının 38-39. bâblarında geçen Gog ve Magog küssâsi bunlar arasındadır. Bu küssâda âhir zamanda, yahudilerin düşmanlarına kumandanlık edecek Gog'un Rab Yahwe tarafından nasıl mağlûp edileceği anlatılır. Yahudi kutsal kitabının Yoel, Zecharia, Daniel bölmelerinde de buna benzer anlatımlar vardır. Ancak bu metinlerde mesih adı geçmemektedir. Hezekiel'de adı verilen Gog ise tarihî bir şâsiyet olarak gözükmemektedir. Daniel'de deccâl için müşahhas bir örnek verilmekte, "küçük boynuz, canavar" tabir-

leriyle sembolendirilen (Daniel, 7, 8) ve insan üstü özelliklerle tasvir edilen bu ömekle yahudilere zulüm ve ezayette bulunan IV. Antiochus Epiphanes (ö. m.Ö. 163) kastedilmektedir. Antiochus zâlim bir hükümdar, büyük orduların kumandanı, üç krallı yenmiş, azızlere zulmeden, Allah'ın mâbedini tahrip eden bir deccâl tipidir.

Yahudi kutsal kitabının dışındaki apokrif metinlerden biri olan "On İki Kabile Büyügünün (esbât) Ahdi"nde Dan kabilesine mensup ve İsrâîl'in Allah'a ibadetten vazgeçmesine yol açtığı anlatılan şeytanî bir şâsiyet olan Belial da (Beliar) bir deccâldır. Levi kabilesinden çakacık mesih onu yenecek ve ebedî ateşe atacaktır (IDB, I, 141). Diğer bazı apokrif metinlerde de benzer anlatımlara rastlanmaktadır (IV. Ezra, 11-12; IDB, a.y.).

Yahudiler deccâli, kendilerini kurtaracağına inandıkları mesihin muhalifi olarak görmüşler, onlara zarar veren Antiochus Epiphanes yanında Neron, Kaligula, Pompey gibi zâlim idarecileri de deccâl olarak telakkî etmişlerdir. Menkîbevi yahudi dini literatüründe mesihin muhalifi deccâl için Arミlus adı kullanılmıştır. Arミlus'un Roma'nın kucusu olarak görülen efsanevi şâsiyet Romulus'tan geldiği düşünülmektedir. Româlılar putperest bir kavim olarak yahudilerin yaşadığı kutsal topraklarda hükümyet kurmuş, onlara işkence etmiş, mâbedlerini yıkmışlardır; böylece mesihin semâvi ve ebedî krallığını karşı geçici dünyevî şeytanî gücü ve şeytanın krallığını temsil ettiğlerine inanılmıştır. Dâvûd nesilinden gelen mesih tarafından öldürüleceğine inanılan Arミlus adı, ilkin Saadîah Gaon'un Emunot ve De'ot'ta zîkredilmiştir. Sonraki apokaliptik midrâsim edebiyatında geçen bir anlatıma göre Arミlus, Roma'da güzel bir kadının mermerden heykelinin çocuğuudur. Dünyanın kötü insanları o heykelde kendilerini aldatmışlar, heykel bu insanların tohumlarını içinde muhafaza etmiş, böylece onlardan bir çocuk oluşmuştur. Arミlus adı verilen bu hilekâr varlık 5 m. boyunda, sarı saçlı, ayak tabanı yeşil ve iki basıdır (Ejd., III, 476). Yine bu literatüre göre Arミlus kendisinin tann olduğunu ileri sürecek, on kralla birlikte olacak, Kudüs'ü ve Antakya'yı zaptedecek, yahudileri topraklarından çıkaracak Nehemiah h. Hushîel'i (Yûsuf'un oğlu Mesih) öldürüp dürüst insanları yaşı boğacaktır. Ancak Rab Yahwe, deccâl Arミlus ve ordularını Arbel vadisinde yok

XV. yüzyıla ait Almanca anonim bir eserde yahudiler tarafından desteklenen deccâl tasvir eden iki resim (Ekd. III, 81).

DECCÂL

edecek, Arminus Dâvûd oğlu Mesih'in nefesiyle öldürülerek (İşaya, 11/4) ve Tanrı'nın krallığı yeryüzüne hâkim olacaktır. Bu literatürde Arminus insan üstü şeytanı bir varlık, mesihin muhalifi bir şahsiyet olarak kötüüğün temsilcisidir.

Hristiyanlık'ta deccâl, "anti-christ" tabiriyle mesihin düşmanı olarak Kitâb-ı Mukaddes'teki Yuhanna'nın mektuplarında yer alır (I. Yuhanna, 2/18-22, 4/3; II. Yuhanna, 7). Âhir zamanda zehir edecek düşman şeklinde telakkî edilen deccâl Yeni Ahîd'de birçok yerde geçer (Mattha, 12/28; Luka, 11/20; Vahiy, 12/8, 13/1, 16/13, 20/1-7; Selânikliler'e II. Mektup, 2/3-12). Süryani çevrelerde "anti-christ" tabiri için İslâmî kaynaklardaki deccâl teriminin aslı olduğu leri sürülen daggala kelimeler kullanılır. Hristiyanlığında kökleri Helenist Yahudiliğe kadar giden, İslâmî çevrelerde de paylaşılan bu terim ve onunla ilgili telakkîler tarihî seyri içinde inanç, teoloji, sanat, edebiyat ve siyasette önemli roller oynamıştır.

Yahudilik'te mesihin muhalifi olarak gelen bu kavram, Hristiyanlık'ta mesihin ikinci gelişinden önceki muhalifi olan şeytanı veya yan şeytanı yan insanı bir varlığı ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Yeni Ahîd'deki deccâl ile ilgili anlatımlar, yahudilerin kurtuluş öncesi kötüüğün artacağı ve bir şahsta odaklaşacağı gibi inançlarından etkilenmiş, özellikle Daniel kitabından alınan örnekler bolca kullanılmıştır. Pavlus'un Selânikliler'e yazdığı, deccâl hakkında Yeni Ahîd'deki en eski ifadeleri ihtiyâva eden II. mektubunda (2/3-12) deccâl "fesat adamı, helâk oğlu" şeklinde nitelendirilmektedir; onun ibadet edilen her şeye karşı çıkacağı, tannık iddiasında bulunacağı ve ortaya çıkışının âhir zaman alâmeti olduğu belirtilmektedir.

Yeni Ahîd'in Vahiy kitabı deccâlin iki canavar şeklinde sembolik portreleri verilir. Bunlardan biri denizden çakan on boynuzlu, yedi başlı bir canavardır. Onun başları üzerinde kürfî isimleri bulunur. Bu canavar Daniel kitabındaki dört canavarın birleştiirilmiş şeklidir. Kendisine hulâl etmiş olan şeytandan kudret ve hâkimiyet almıştır. İnsanlar arasında kendisine tapanıların da bulunduğu bu canavar deccâldır. Bir bütün olarak Roma İmparatorluğu'nu, dört başından her biri ise kendisine tapanılan bir İmparatoru temsil eder; bu başlardan biri de Neron'u gösterir. Mesih yeryüzüne dön-

düğünde semavi orduları ile bunları etkisiz hale getirir ve ateş gölümne atar, takipçilerini de ağızdan çakan kılıçla katleder (Vahiy, 11/7, 13/1-10, 17/3-18, 19/19-21; Daniel, 7/1-9, 15-27). Vahiy kitabında bu deccâl ve sahte mesih tasvirinin mecazi, serî bâtnî anımları bulunmaktadır. Hristiyan kilisesinde deccâl geleneği Yahudilik'teki gibi şu veya bu şekilde asırarca sürüp gitmiştir. İslâmî gelenekte Hz. İsa veya mebdî tarafından öldürülerek deccâl inancı, diğer iki semavi dînde bulunan ilgili inançlarla benzerlik gösterir.

Yeni Ahîd'in Vahiy kitabında yer alan deccâl ile ilgili açıklamaların, yahudi kutsal kitabı Hezekiel'deki (38-39) Gog ve Magog ile Daniel'deki anlatımlara dayandığı bilinmektedir. Sonraki yahudi apokaliptik literatürü de özellikle deccâlin bedeni tasvirinde kaynak oluşturmuştur. Hristiyan literatüründe en zengin ve çeşitli deccâl motifleri hristiyan apokrif metinlerinde ortaya çıkmıştır. Yahudi kökenli "Hezekiah'ın Ahîd" başlıklı metin, I. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmiş bir deccâl geleneğini yansıtıyor. Metin, muhemedî yahudi geleneğine bağlı bir hristiyan tarafından yazılmıştır. Bu metinde âhir zamanda karışıklıklar, fitne ve fesatların çıkması, mesihin gelişinden kısa bir süre önce bu âlemin şeytanı kralı Belial'ın annesini öldürmüs bir "fitne kral" olarak insan şeklinde zehir etmesi, kılıseyi dağrıtması, on iki havâriden birini (Petrus) öldürmesi, mesih gibi davranış konusması, kendisini tanrı olarak sunması, hârikalar göstermesi, haikin tapınması için her şereye heykelini koyması, üç büyük yıl boyunca birçok insanın onu takip etmesi, daha sonra inançlarının beklemekte olduğu gerçek mesihin melekler ve orduları ile gelip Belial ve ordularını cehenne me göndermesi gibi hususlar yer alır.

Deccâl kavramının neredi geldiği hususunda çeşitli görüşler leri sürülmüştür. Ön Asya kavimlerindeki, "zamanın sonu"nda yaratıcı Tanrı'ya karşı çakan fesat canavarı efsanesi, siyasi olaylardan kaynaklanan sonun düşmanı fikri. Belial'in efsanevi şahsiyeti, Neron efsanesinin gelişmesi gibi fikirler üzerinde durulmuştur (ER, I, 322).

Yahudi ve hristiyan tarihlerinin incelemesinden, deccâl inancının yayılmasına eski efsanelerin mevcut siyasi durumlara göre yorumlanmasıının yol açıldığı, ayrıca yahudi ve hristiyanlara zulmedenlere zamanla efsanevi bir hüvi-

yet kazandırıldığı ve böylece menkibeler oluşturduğu anlaşılmaktadır. Romalı İmparator Neron'a, ölümü ve geri dönmesi, yeniden dirilmesi ve nihaî karşılaşmadada mesihin hasır olması şeklinde böyle bir hüviyet kazandırılmıştır. Bu husus, aynı zaman dâlimi içinde yazılan yahudi ve hristiyan metinlerinde (İşaya'nın Göge Yükselmesi, 4/1-4; Sibylline'nin Kehanetleri, 3/63-74, 4/119-150; Vahiy, 13, 17) görülmektedir. Sahte mesih veya deccâl, yahudi kaynaklarından alınan fikirler hristiyanların geliştirdiği kavramlardır. Ancak hristiyanlar bu kavramları işleyerek sonraki yahudi literatürünü etkilemişlerdir.

Hristiyanlığında deccâl, konusundaki gelişme tarihî seyi içerisinde büyük bir çeşitlilik göstermiştir. Sahîte Yuhanna'nın Vahyi, Tsefanya'nın Vahyi, Esdras'ın Vahyi (Grekçe) gibi eserlerde deccâl hain ve çirkin bir dev olarak yer alır. Sonraki eserlerde anlatım genişler. Deccâl bazan kör, bazan tek gözülü, bazan da gözleri yerde çirkin, topal bir yaratiktır. Bazı eserlerde ise akılı, becerikli bir kimsedir. Kaşların arası çok açık, parmaklarının ucu baş şeklinde, elinde bir kılıç bulunan, görenler tarafından hemen tanınan, saçları pis ve uzun bir kimsedir.

II ve III. yüzyılın hristiyan yazarları deccâl hakkındaki çeşitli rivayetleri değerlendirmeye çalışmışlar, onun bir tek kişi olduğu veya birden çok kişiyi temsil ettiği, yahudi ya da Roma asılı, sahte bir mûrsid veya işkencedi bir İmparator olduğu hususunda tartışmalara girişmişlerdir. İsa Mesih üzerindeki kristolojik tartışmalar onun muhalifine de yansımıştır. III. yüzyılın başında Romalı Hippolytus Antichristo adlı bir risâle yazmıştır. Ona göre deccâl de mesih gibi yahudi fakat onun ziddi olacaktır. Hippolytus'un bazı takipçileri, deccâlin Neron tarafından temsil edilen Romalı zâlim tipi ile sahte yahudi mesihini tipini tartışmışlardır.

İlk inanç eseri olarak *Didache*'de deccâl dünâmin zâlim hâkimî, şeytanı kuyvetlere sahip bir varılıktır. Irenaeus'den (ö. 202) itibaren kılıse babalarının konular arasına deccâl de girmiştir. Irenaeus, "anti-christ'in (deccâl) mistik 666 sayısı üzerinde durup onu Roma İmparatoru Lateinos veya tercihen Teitan ile özdesleştirirken Vahiy kitabındaki İmparatorun şeytanı deccâl olduğunu belirten açıklamaya dayanmışdır. Tertullian (ö. 220) deccâl terimini bütün dinsiz ve âstî kim-

seler. Cyprian da (ö. 258) aynılıklar için kullandı. Origen (ö. 254) birçok deccâlin çırkacığını ve en büyüğünün âhir zamannda geleceğini yazdı. Hippolytus'tan sonra Victorinus Vahiy kitabına yazdığı tefsirde, daha sonra Lactantius da meşhur eseri *Divine Institutes*'in VII. cildinde deccâl geleneğini ele aldılar. Konu Cornmodian tarafından V. yüzyılın ortalarında geliştirildi. Gotlar'ın Roma'yı alıp Hristiyanları rahatlatmalarından sonra Nero Roma'yı yeniden ele geçirerek onlara üç büyük yıl zulüm yapmıştır. Bu olay üzerine yahudilerin ülkesini yeniden zaptetip kendisine taptıran bu ikinci deccâl mesihin yeneceği, Ülkeleri dinine döndürüp Kudüs'te krallığını kuracağı inancı doğdu. Zamania deccâle ilgili çok sayıda risâle yazıldı ve Ephrem, Bede, Methodius, Adso, Nerses, Kudüsü Cyril, Chrysostom ve diğerlerine atfedildi. Halk arasında bu menkibeler büyük ilgi gördü. Bunlar üzerinde Grekçe, Latince, Suryânicâ, Koptça, Ermencice, Farsça, Arapça başta olmak üzere çeşitli dillerde eserler yazıldı. İslâm'ın doğuşundan sonra ortaya çıkan Grekçe sahte Metodius metni Latince'ye de çevrilmiş, bu eserdeki deccâl tasvirleri Ortaçag kılıselerinin vazgeçmediği kör, topal ve her türlü melânete cüret eden bir insan şeklinde halkı şardandırmıştır.

Doğu Hristiyanlığı'na mensup bazı bâbalann, daha sonra da Batılılar'ın Hz. Muhammed'i de 666 sayısına uydurmaya çalışarak (Maometis şeklinde) deccâl ilân etmeye kalkışmaları, Batı'da iç kavgalarda ileri gelen dinî sivasî liderlerin birbirlerini deccâl, deccâlin öncüsü diye itham etmeleri, yahudilerin Haçlı seferlerinde deccâle bel bağlayarak Türk denilen bir deccâlin İslâî'lin intikamını alıp hristiyan kılıselerini ahîra dönüştüreceğini yarmaları, deccâl fantezisinin insanların nerelere kadar çekilebileceğini öneklemini oluşturmuştur.

Ortaçag'da kilise väizleri Vahiy kitabındaki 666 rakamına 1000 ekleyerek deccâlin çırkış tarihini (1666) vermeye başlamışlardır, bu durum büyük sıkımlar meydana çıkarmış ve idareciler sonunda bunu yasaklamışlardır. Florisli Joachim (ö. 1202) deccâli bir sahte papa olarak düşündü. Çünkü papalık Waldensiyenler'e, spiritüel Fransiskenler'e eziyet etmektediydi. İmparator II. Frederick ile Papa IX. Gregory arasındaki kavgada da (1239) iki taraf birbirini deccâllikle suçladı. Reform öncesi ve sonrasında bütün Protestan reformcular Roma kilesini ve

papalığı deccâllikle suçlarken kendileri de aynı ithâma mâruz kaldılar.

1760'tan bu yana Batı'da deccâl konusu yeniden ilgi toplamış, Fransız İhtilâlde bunu kamçılamıştır. Batılılar Hz. Peygamber'i, müslümanları, Türkler'i, Büyük Peter'den Kralice Mary, Oliver Cromwell, Napolyon Bonapart, III. Napolyon, Vladimir Lenin, Kaiser Wilhelm, Adolf Hitler ve Joseph Stalin'e kadar birçok ileri gelen kimseyi deccâl olarak kabul ederken Afrikâli müslümanlar Avrupalı sömürgecileri deccâl olarak görmüşlerdir. 1927'de yayımlanan bir İngiliz hükümet raporunda bu inancın Afrikâli müslümanları ayakta tuttuğu belirtilmiştir (Sarıtoprak, s. 47).

Günümüzde çağdaş Batılı yazarlar deccâl kavramını tarihi şâhiyetlerle özdeşleştirmeyi uygun görmemektedir. Genel anlayışa göre deccâl henüz zuhur etmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

W. Bousser, *The Antichrist Legend*, London 1896, s. 195; amf., "Antichrist", ERE, I, 578-581; W. W. Heist, *The Fifteen Signs Before Doomsday*, Michigan 1952, s. 87; R. K. Emmerson, *Antichrist in the Middle Ages*, USA 1981; M. Ali el-Bâr, *el-Mesihü'l-muntazar ve 'le-allâmu'l-Tâmid*, Cidde 1408/1987; Zeki Santopak, *İslâma ve Diğer Dînlere Göre Deccâl*, İstanbul 1992; W. Jukes, "İmâm Mahdy and Dajjâl, the Muâmmadan Antichrist", Church Missionary Intelligencer, new serie 8 (1883), s. 596-601; A. S. Tritton, "Ed Dajjal Antichrist", Proceedings of the 5th All-India Oriental Conference, sy. 2 (1930), s. 1117-1127; D. J. Halperin, "The Ibn Sayyâd Traditions and the Legend of al-Dajjâl", JAOS, sy. 96 (1976), s. 213-225; M. Rist, "Antichrist", IDB, I, 140-143; M. Rodriguez, "Antichrist", New Catholic Encyclopedia, New York 1967, L, 616; M. E. Stone, "Antichrist", EJd., III, 50-61; J. Klatzkin, "Armillus", a.e. III, 476-477; J. D. Douglas, "Antichrist", Dictionary of the Christian Church (ed. H. H. Rowland), London 1974, s. 47; Bernard McGinn, "Antichrist", ER, I, 321-323; V. Ermoni, "Antichrist", DTC 1/2, 1361-1365.

 KÜRSAT DEMİRCİ

İslâmiyet'te Deccâl. Hadis mecmualarındaki bazı rivayetlere göre deccâl rüzgâr gibi bir hızla sahip olmak, yağmur yağdırıp kurumuş bitkileri yeşertmek, boluk veya krdik icat etmek gibi besar üstü nitelikler taşıır. Yanında su ve ateş bulunacaktır: fakat gerçekte onun suyu yakıcı ateş, ateşi de tatlı ve soğuk sudur. Kırıcık saçlı olup bir gözü kör veya patlamış üzüm tanesi gibidir. Alınında "kâfir" (کار) veya "kfr" (کفر) şeklinde bir yazı bulunur. Gençtir; kızıl, esmer veya partak beyaz tenlidir. Cüsseli ve hey-

betli veya kısa boyludur. Âhir zamanda doğuda, Horasan veya İsfahan'da, Şam'da, yahut Şam ile Irak arasındaki bir yerde ortaya çıkış yeryüzünde kurk gün kalacak, fakat bu günlerden biri bir yıl, biri bir ay, biri de bir hafta kadar sürecek, diğeriler ise normal günler gibi geçecektir. Rüzgâr gibi hızlı hareket edip yeryüzünü dolaşacak, sadece Kudüs'e, Mekke ve Medine'ye gitmeyecektir. Önemde peygamberlik, daha sonra ilâhîlik iddiasında bulunacak, kendisine itaat edenleri cennetin koyacak, karşı okanları cehennemine atacaktır. Fakat gerçekçe onun cenneti cehennem, cehennemi de cennettir. Medine'ye gelince Uhud dağıının eteklerinde bekleyen melekler onu Şam'a yönlətəcək ve Şam'da gökten inen tek olan Hz. İsa tarafından Filistin'in Lüd denilen yerinde öldürüləcektir (Buhâri, "Fitn", 26-27; Müslim, "Fitn", 100-110; İbn Mâce, "Fitn", 33). Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber zamanında Medine'de yaşayan ve kâhnlere benzeyen İbn Sayyâd adındaki yahudi asılı bir kişisinin deccâl olduğu düşünülmüştür (Müsned, II, 149; V, 213; Buhâri, "Edeb", 97; Müslim, "Fitn", 85-88). Diğer bazı rivayetlere göre, hristiyanların ileri gelenterinden biri İsmâ'îl'den bir heyete Medine'ye gelip müslüman olan Temîm ed-Dâri, yolculuk sırasında arkadaşlarıyla birlikte uğradıkları issız bir adada, adının "cessâse" olduğunu söyleyen bir hayvanın delâletiyle deccâl ile görüştüklerini, elleri ve ayakları zincirle bağlı bulunan deccâlin zamanı gelince ortaya çıkcığını kendilerine söylediğini Hz. Peygamber'e anlatmış, o da deccâl hakkında duyduklarının daha önce ashaba söylelikleriyle benzerlik göstermiş olmasından dolayı memnuniyetini ifade etmiştir (Müslem, "Fitn", 119-121; Ebû Dâvûd, "Mâlikîm", 15). İlgili rivayetlerin bazılardında ise deccâlin, Bizanslılar'ın elindeki İstanbul'un fethinden sonra ortaya çıkcığı bildirilmiştir (Müslem, "Fitn", 34; Tirmizi, "Fitn", 58).

Hz. Nûh'tan itibaren bütün peygamberlerin kavimlerini deccâl fitnesine karşı uyardıklarını, Hz. Peygamber'in de dualarında daima onun şerrinden Allah'a sigindığını ve şerrinden emin olmak için Kehf süresini okumayı (bir rivayette göre ezberlemeyi) ashabına tavsiye ettiğini bildiren rivayetler de mevcuttur (Müsned, II, 446, 449; Buhâri, "Enbiyâ", 3, 77, "Fitn", 26; Müslim, "Fitn", 95). Deccâle dair rivayetlerin başında ondan bir kişi olarak bahsedilirken bazılarda de-

DECCÂL

câllerden söz edilmiş, hatta otuz civanda deccâlin çıkışlığı ifade edilmiştir (Buhâri, "Fiten", 25; Müslim, "Fiten", 84).

İslâm literatûründe deccâl konusu, daha çok hadislerden harekete temellenir. İtikâdi bir mesele olarak incelenmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de deccâlden bahsedilmemesine rağmen bazı müfessir ve muhaddislerle Said Eyyûb, Muhammed Avâd gibi araştırmacılar, açıkça olmasa bile Kur'an'da deccâle işaret eden ayetlerin bulunduğu konusundaki rivayetleri veya kendi görüşlerini serdetmişlerdir. Onlara göre, "Rabbinin bazı ayetleri geldiği gün, önceden iman etmemiş olan veya imanında hayır kazanmayan kimseye arbâk iman etmesi fayda vermez" (el-En'âm 6 / 158) meâlîndeki âyette geçen "bazi ayetler" ibaresiyle kastedilen hususlardan biri deccâldır. Zira Ebû Hüreyre ile diğer bazı sahâbîler, "bazi ayetler" ile güneşin batmadan doğması, dâbbetü'l-arz* ve deccâlin kasıtlılığını açıklayan hadisler rivayet etmişlerdir. Aynca Ehl-i Kitâbin, ölümünden önce mutlaka Hz. İsa'ya iman eteceğini (en-Nisâ 4 / 159), Hz. İsa'nın besikté ve yetiskinkilâkta insanlarla konuşacağını (Âl-i İmrân 3 / 46), gökleri ve yeri yaratmanın insanları yaratmaktan daha zor olduğunu (el-Mû'min 40 / 57) ve kiyamet alâmetlerinin geldiğini (Muhammed 47 / 181 bildiren ayetlerde de dolaylı olarak deccâle işaret edilmiştir (Ibn Kesîr, I, 152; Ibn Hacer, XIII, 98).

Deccâle dair hadisleri açıklamaya çalışan âlimlerin bir kısmı ilgili rivayetler arasında çatışma bulunmadığını iddia ederken Ibn Hacer el-Askalânî ile Ali el-Kârî'nın yanı sıra pek çok âlim, rivayetler arasında bir çatışmanın varlığını kabul etmekle birlikte bunların son tâhilde giderilebileceğini savunarak deccâlin âhir zamanda ortaya çıkışlığını ve göktenden inerek olan Hz. İsa tarafından öldürilecegi görünüşünü benimsemisti. Aynı âlimler, birden fazla deccâlin çıkışlığını bildiren rivayetleri de sahîl görüp âhir zamandakinden önce birçok deccâlin çıkışını söylemişler ve Hz. Ali'nin, kendisine peygamberlik isnat eden aşın Şîiller'den Abdullah b. Kurreyi deccâl olarak nitelendirmesini buna delîl göstermişlerdir. Ayrıca Flâvun ve Nemrud gibi aşın inkârcıları da deccâller arasında saymışlardır (Ibn Hacer, XVI, 200; Ali el-Kârî, V, 190, 210). Deccâlin sağ gözünün kör oluşu ve alâmda kâfir damgasının bulunusunu zâhirî mânâda kabul edenler olduğu gibi inkâr temsil ettiğî şek-

lînde yorumlayanlar da mevcuttur. Ibn Hacer, deccâlin çıkışlığı yerle ilgili rivayetlerdeki uyusuzluğu gidermek amacıyla bunların tamamının netice itibarıyle onun doğudan çıkışına işaret ettiğini söyleyen Said Nursî, bazı râvilerin kendi görüşlerini hadis metinlerine karıştırarak bir anlamda hadis uydurdularını söylemiştir (Şular, s. 492). Bu tür iltîbasların deccâl hadislerinin diğer bazı metinlerinde de meydana geldiği anlaşılmaktadır. Deccâlin yeryüzünde kâlaçığı kırk günden bir günün bir yıl gibi geçeceğini bildiren rivayet de şârihleri yorum yapmaya sevketsen ve bunu, deccâl fitnesinin ortaya çıkmasından ötürü üzülen müminlere bir günün bir yıl kadar uzun geleceğini zâhirî mânâda açıklamaya çalışmışlardır (Ali el-Kârî, V, 195, 211). Said Nursî bir günün bir yıl kadar uzun olduğunu, deccâlin altı ay gece ve altı ay gündüzün hüküm süren Kuzey kutbundan çıkışına işaret saymıştır (Sözler, s. 319). Âlimlerin coğunuğu ise bu rivayetlerin zâhirî mânâda anlasılması gerektiğini savunmuşlardır. Deccâl rivayetlerini şerheden bilginiere göre Hz. Peygamber devrinde yaşayan Ibn Sayyâd, âhir zamanda çıkışını beklenen deccâl değil sayıları otuz civârında olduğu bildirilen deccâllerden biridir (Ali el-Kârî, V, 219). Bazı âlimler, Ibn Sayyâd rivayetle çelişen Temîm ed-Dârî rivayetini sahî kabul ederken hadisleri metin açısından tenkide tabî tutmayı zaruri görmen araştırmacılar bunu, müslümanların inancını bozmak gayesiyle İslâm'a sokumuş bir rivayet olarak değerlendirdiler (Reşîd Rîzâ, IX, 454-455, 459; M. Ebû Reyye, s. 40).

Akâid ve kelâm âlimlerinin deccâl konusundaki görüşleri farklıdır. Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, Mâtûridî ve Es'âri başta olmak üzere Selefiyye, Mâtûridîyye, Es'âriyye ile Şâ'î ve Mu'tezîle âlimlerinin coğunuğu, Hz. Peygamber'e nisbet edilen rivayetlere dayanarak âhir zamanda beşer üstü niteliklere sahip bir deccâlin çıkışlığını ve Hz. İsa tarafından öldürilecegi görünüşünü benimsemiştir. Muhtemelen ilk defa Muhammed b. Hüseyîn el-Âcûrrî (ö. 360 / 970) deccâl ile yahudiler arasında bağlantı kurmuş (es-Serîf, s. 381), son dönemlerde de M. Reşîd Rîzâ gibi bazı âlimler bu görüşe katılmışlardır. Yine muhtemelen ilk defa Ebû Ali el-Cübâbî, daha sonra da Tahâvî ile İbn Hazm, deccâlin göstereceği hârikulâde olayların bir aldatmaca olduğunu ve başvurduğu hîleleri bilen her-

kesin benzer olayları gerçekleştirebileceğini söylemişler, onun cenneti ile cehenneminin göründüğünden İbaret olduğunu bildiren bir rivayeti (Buhâri, "Fiten", 26) bunun delili saymışlardır (İbn Hazm, II, 118; İbn Kesîr, I, 120). Kelâm âlimlerinin coğunuğu, deccâlin çıkışını mitolojik bir ősüyle ifade eden rivayetleri yorumlamaya yanaşmazken Teftâzânî, ilgili rivayetleri zâhirî mânâda anlamayı mümkün görmede birlikte bazı âlimlerin bunları te'vîl ettiklerini belirtmiştir. Buna göre deccâl şer ve bozgunculuğu temsil eden bir kavram olup âhir zamanda şerrin yaygın bir şekilde ortaya çıkışına işaret eder (Şerîhü'l-Mâkâsîd, V, 317). Çağdaş âlimlerden Mahmûd Selûtî, Teftâzânî'nın kullandığı ifade tarafından onun yapılan bu te'vîl benimsediği ve deccâle ilişkin rivayetleri mutlaka zâhirî mânâda anlamayı gereklî görmediği sonucunu çkarmıştır (el-Fâlâvâ, s. 78). Teftâzânî'nın, üstü kapalı bir şekilde de olsa deccâl kavramını yorumla müsait görmesinin, çağdaş âlimlerin te'vîl kapısını açmalarına yardımcı olduğu söylenebilir. Bunlardan Muhammed Abdûh deccâl, İslâm dininin ortadan kaldırımıya çalıştığı bütün hurafe, yalancılık ve kötülüklerin sembolü olarak yorumlamıştır (bk. Reşîd Rîzâ, III, 317). M. Reşîd Rîzâ, klasik anlayış tamamen reddetmemekle birlikte hocası Abdûh'un görüşüne meylederek deccâl hadislerinden, daha ziyade maddî şehvetlerin galip geleceği, şerrin ve inkârcılığın yayılmasına sonucunun çkarılması gerekligiñ savunmuştur. Ona göre bunu yahudiler gerçekleştirecektir (Teftâzânî-menâr, IX, 489-507). Said Nursî ve Muhammed el-Behî'ye göre deccâl komünizm ve materializm, Muhammed Esed'e göre Avrupa medeniyeti, Said Eyyûb'a göre ise siyonizm şeklinde yorumlanmalıdır (Sarıtoprak, s. 78, 116-121). Kâmil Miras'a göre deccâl tek bir kişi olmaya külîfün sembolüdür ve kûfr yayan herkes deccâldır (Tecrid Tercemesi, IX, 184). Çağdaş yazarlardan Muhammed Selâme Cebr deccâlin şeytan olduğu kanaatindedir (Eşrâfî's-sâ'a, s. 34). Ömer Rıza Doğrul ise bu konuda oldukça ilgilî çekici bir yorum yapmıştır. Ona göre deccâl fitnesinden korunmak için Hz. Peygamber'in Kehf sâresini (veya ilk ve son âyetlerini) okumayı tâsiye etmesi anlaşılmıştır. Zira bu âyeterde Hz. İsa'nın hîristiyanlarca Allah'ın oğlu olduğunu dair iddialar yer almaktır, dolayısıyla deccâl fitnesinin Hîristiyanlık akîdelerinin yayılması şeklinde-

de anlaşılmamasını mümkün kılmaktadır (*Tann Buğruğu*, s. 351).

Hâricilerin erken devir âlimleri, Cehmiyye ve bazı Mu'tezile kelâmcıları ile Abdülkerîm el-Hatîb, Abdullah es-Semmân, Mustafa es-Sadâvî gibi çağdaş bazı araştırmacılar, herhangi bir te'vile gerek görmeden deccâl inancını bütünüyle reddetmemiştirler. Zira onlara göre bu konuda kesin delii nitelikini taşıyan hiçbir nas yoktur. Hz. Peygamber'e nisbet edilen rivayetler ise birbiriley bağıdaştırılmayacak derecede çelişkili bilgiler içermektedir. Bunlara dayanılarak "decâlin çıkış hâkimi" tarzında itikâdi bir ilke ortaya koymak mümkün değildir. Esa-sen beşer üstü nitelikler taşıyan mitolojik deccâl inancı yahudilerle hristiyanlara ait olup İslâm akâidine bu kültürlerden intikal etmiştir (İbn Kesîr, I, 120; Muhammed Abdullah es-Semmân, s. 90-91; Abdülkerîm el-Hatîb, s. 113).

Gördüğümüz gibi İslâm âlimlerinin çoğunluğu, bir kısmı zayıf sayılmakla birlikte isnad açısından sahîh kabul edilen bazı hadislerde dayanarak âhir zamanda hârikulâde olaylar gösterme gücüne sahip deccâlin ortaya çıkacağına ve insanların dalâlete sürüklemeye çalışacağına, daha sonra da götken ineceli olan Hz. İsa tarafından öldürileceğine inanmıştır. Bu âlimlerden bazıları konu için Kur'an-ı Kerîm'den de deliller bulmaya çalışmışlardır. Görüşleri giderek taraftar bulan bazı âlimler ise olağan üstü maddî unsurlarla tasvir edilen deccâl tipinin uzak bir ihtiernal olduğunu kabul etmiş, fakat konuya ilgili sahîh rivayetleri dikkate almak suretiyle deccâl kavramını reddetmemiş ilgili metinleri kısaca serrin yayılması şeklinde te'vîl etmemi tercih etmişlerdir. Âlimlerin bir kısmı da deccâl kavramının İslâmî bir temeli bulunmadığını savunarak bu inancı bütünüyle reddetmiştir.

Bazı âyetlerin deccâle işaret ettiği yıldızındaki iddia ilmi dayanaktan yoksundur. Bu âyetlerin bir kısmında Ehî-i kitâbın ölümünden önce Hz. İsa'ya iman edeceğî, İsa'nın yahudiler tarafından öldürülmediği, aksine Allah'ın onu kendine yükselttiği belirtilmektedir (Âl-i İmrân 3/55; en-Nisâ 4/ 157-159). Bu âyetlerden, Hz. İsa'nın bedeniyle göklere yükseltildiğine ve âhir zamanda götken inerek deccâlin öldürülmesine dolayı olarak işaret ettiği sonucu çıkarılmaktadır. Halbuki başka bir âayette İsa'nın Allah tarafından ruhunun kabzedildiği (teveffî) bildirilmiş (el-Mâide 5/ 117) ve onun bedenin değil ruhen Allah'a yükseltildiğine

İşaret edilmiştir. Zira Kur'an'da belirtildiği üzere bir insanın öldürülmesi, ruhunun alikonması yani bedeninden tefrik edilmesi demektir (ez-Zûmer 39/42). Bu da İsa'nın bedenin göklere yükseltildiği ve dolayısıya bu hususun deccâle işaret ettiği tarzındaki iddiayı geçersiz kılmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in râbiplerin sonucusu olması ilkesi (el-Ahzâb 33/40), arak yeryüzüne bir daha peygamber gelmemesini gerektirir. İslâm ahkâmını uygulamak şartıyla da olsa İsa peygamberin tekrar gönderilmesi, nûbüvvetin sona ermesi ilkesine ters düşmektedir. Zira geçmiş peygamberlerin birçoğu da kendilerinden önceki peygamberin getirdiği hükümleri uygulamıştır. Kiyametin kopacığına dair kesin bilginin mevcut olduğunu ifade eden (ez-Zuhraf 43/61) âyetteki "le-îlmün" (لِيَلْمُنْ) kelimesini "le-âlemün" (لِلْأَلْمَنْ) şeklinde okuyarak bu âyeti Hz. İsa'nın dönüyaya tekrar gönderileceğine (nûzûl-i İsa) dellî sayan ve bunun kiyamet alâmetlerinden biri olduğunu düşünün, buradan da dolayı olarak deccâle bir işaret qâranlar olmuşsa da bu anlayış isabetli değildir. Çünkü âyetin devamında kiyametin kopacığından şüphe edilmemesi ve Hz. Peygamber'e uyulması istenmektedir. Eğer âyetçe kastedilen İsa olsaydı Hz. Peygamber'e uyulması emredilmemişti. Yine İsa'nın hem beşikte hem de yetişkinlik döneninde insanlarla konuşduğunu ifade eden âyette (Âl-i İmrân 3/46) yer alan yetişkinlik (kenî) döneni konuşmasının İsa'nın âhir zamanda tekrar gelişî sırasında olacağını ve bu âyetin deccâle işaret ettiğini ileri sürmenin ilmî bir dayanağı yoktur. Rabbin bazı âyetlerinin ortaya çıkacağını haber veren Enâm süresindeki âyetin de (6/158) deccâle işaret ettiğini söylemek isabetli görülmektedir. Çünkü İbn Mes'ûd, Mûcâhid, Katâde, Taberî gibi âlimlerce tercîh edilen yorumda göre söz konusu âyetlerle kastedilen husus güneşin batından doğması hadisesi olup (Taberî, XII, 245-246) evrenin kozmolojik düzeninin bozmaya başlayacağını ifade eder. Nitekim âyetin devamında, rabbin âyetleri zûhur edince iman etmenin sahibine fayda vermeyeceği bildirilmektedir. Halbuki deccâle iliskin rivayetlerde Hz. İsa'nın onu öldürrecek ve daha sonra İslâmiyet'i hâkim kalarak dinî hayatı canlandıracığı ifade edilmektedir ki bu husus âyetin verdiği bilgiye tamamen aykırı düşmektedir. Buna之外, kalan bazı âyetlerde de (el-Mü'min 40/57; el-Alâk 96/6) deccâle işaret edildiğine dair lie-

rî sürülen görüşün geçerli bir delili yoktur. Kiyamet alâmetlerinin gelişinden bahsedilen âyette ise (Muhammed 47/18) alâmetlerin geleceği değil geldiği bildirilmektedir. Bugün mevcut en eski ve en kapsamlı rivayet tefsiri olan Taberî'nin eserinde, bu âyetin tefsiri sırasında (Câmi'u'l-beşân, XXVI, 52-53) âyetin deccâle işaret ettiğine ilişkin hiçbir rivayet bulunmamaktadır. Ayrıca tâgüt⁺tan ve Hz. Mûsâ ile Firavun arasındaki mücadeleden bahsedilen âyetlerin (el-Bakara 2/ 256-257; M. F. Abdülbâki, Mu'cem, "Fit'avn" md.) deccâle işaret ettiğini iddia etmenin de bir dayanağı yoktur. Sonuç olarak deccâl inancının Kur'an-ı Kerîm'de yer aldığıni söylemek ilmî açıdan mümkün değildir.

Hadislere gelince, ilk hadis derleyicilerinden olan İmam Mâlik bir rivayet dışında deccâl hadislerine yer vermemiştir (Hasan Hâlid, s. 232). Diğer hadis kaynaklarında nakledilenlerin bazıları zayıf kabul edilmiştir (Sarıtoprak, s. 64-67). İsnad açısından sahîh görülerek Hz. Peygamber'e nisbet edilen rivayetlerin bir kısmı ise birbiriyle bağıdaştırılmayacak derecede çelişkiler içermektedir. Hz. Peygamber devrinde yaşayan İbn Sayyâd'ın veya bir adada zincirlerle bağlı bulunan birinin deccâl olarak gösterilmesiyle deccâlin İstanbul'un fethinin hemen ardından ortaya çıkacağının nakledilmesi bu çelişkiye verilebilecek örneklerindendir. Aslında İstanbul'un fethinden sonra deccâlin çıkış haberi gerçege de aykırıdır. Hz. Peygamber'in gerçege aykırı haberler vermesi düşünülemeyeceğine göre bu rivayetin isnad açısından sahîh kabul edilerek Resûlullah'a nisbet edilmesi aslında sahîh olmasını gerektirmemelidir. Kızıl veya beyaz tenli, kısa boylu ve

Hz. İsa'nın deccâl öldürmesini tasvir eden bir minyatür (Terçeme-i Cihânu'l-câmi', İÜ Küt., TY, nr. 6624, vr 28*)

DECCĀL

ya cüsseli, heybetli olduğunu belirten örneklerde olduğu gibi deccâlin şahsına ait özellikleri tasvir eden rivayetlerde de celişkiler vardır. Bunlardan başka deccâlin bir taraftan ilâhîlik iddiasında bulunacağını, diğer taraftan alanında "kâfir" yazısının mevcut olacağını ve bunun herkes tarafından okunacağına belirten rivayetleri mâkul bir şekilde bağıdaştırmak da zordur. İlgili rivayetlerde deccâlin ulûhîyet niteliklerine sahip gösterilmesi âlimleri bunların sıhhâtinden şüphe etmeye sevkettiği, gerçek mâbuda iman etmekle yükümlü bulunan insanın sapırması için deccâle peygamberinkinden üstün hârikalar verilmesi, ilâhi hikmete ve kâinatta sürüp giden sünnetullah'a aykırı bulunmuştur (Reşîd Rîzâ, IX, 451-453).

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'de deccâl ile ilgili hiçbir sarîh ifade bulunduğu aksıktır. Hadis olarak rivayet edilen metinlerden elde edilebilecek en bellirgin hüküm ise deccâlin yeryüzünde inkârcılığı yaymaya çalışan, mukaddes değerleri yok sayan ve şer faaliyetlerini destekleyen bir cereyan niteliği taşımıştır. Bu cereyanın muhtelif asırlarda temsilcileri olmuş, bundan sonra da olacaktır. Buna göre deccâl hârika bir varlık, belli bir şâhiyet ve tek bir insan olmakтан çok her dönemde şerrî temsil eden bir tiptir. Deccâl ile ilgili çeşitli rivayetlerde yer alan olağanüstü maddî tasvir ve ayrıntılar ya isnad açısından sahîh değildir, yahut râvilerin sehvilerine mâruz kalmış veya onların indî yorumlarıyla kanşmıştır. Bu tür rivayetler tevâtür derecesine ulaşmadığından, ayrıca hîrî V. yüzyıldan itibaren mecazi mânâlanna yorumlanma olan İslâm âlimlerince mümkün görüldüğünden maddî bir deccâlin varlığını benimsemeyenlere kûfîr veya dalâlet isnat etmek de doğrudur değildir.

Nesâî'nin es-Sünen'i dışında Kütüb-i Sitte'nin tamamıyla kiyamet alâmetlerine ilişkin "fiten" ve "mâlîhîm" kitaplarında temas edilen deccâl meselesi müstakîl araştırmalara da konu teşkil etmiştir. Saîd Eyyûb'un el-Mesihî' d-deccâl (Kahire 1406/1985), Muhammed Ali el-Bârr'in el-Mesihî' l-muntazar ve te'âlimî' l-Tâlîmî (Cidde 1408/1987), Abdüllatif Âşûr'un el-Mesihî' d-deccâl hâkîkatûn lâ hayâl (Kahire 1409/1988), Muhammed Abdurrahman Avâd'ın Mesihî' d-dâlîl (Kahire 1410/1989) ve Zeki Santoprák'ın İslâma ve Diğer Dinlere Göre Deccâl (İstanbul 1992) adlı eserleri bunlardan bazılardır.

BİBLİYOGRAFYA:

Wensinck, Mu'cem, "deccâl" md.; a.mlf. — Carra de Vaux, "Deccâl", I, III, 505-506; M. F. Abdülbâki, Mu'cem, "Fîr'avn" md.; Mâsned, I, 240, 242; II, 93, 149, 372, 446, 449; IV, 6; V, 213, 396; Buhâri, "Ezân", 149, "Fiten", 25-27, "Edeb", 97, "Enbiyâ", 3, 77; Müslim, "Mukâddime", 7, "Imân", 1, 5-6, "Fiten", 34, 84-88, 94-95, 100-110, 119-122; İbn Mâce, "Fiten", 33; İbn Câvûd, "Tâlîhîm", 14-16; Tirmîzî, "Fiten", 58, 61; İbn Hanîfe, el-Fikhâ' l-ekber, Kahire, ts., s. 7; Taberî, Camî' u'l-beşân (Bulâk), XI, 15-16; XII, 264, 266; XXVI, 52-53; a.e. (Şâkir), XII, 245-246; İbn Hazm, Faşî (Ümeyrel), II, 118; Âcîrf, es-Şerîf (Inş. M. Hâmid el-Fîki), Beyrut 1403/1983, s. 372-374, 381; Bakûlânî, Kitâbâ' l-beşân, Beyrut 1958, s. 105; İbn Rûrek, Mâcerredü'l-makâlat, s. 144; Kâfi Abdülcâbâr, el-Mugît XVI, 432; İbn Ebû Ya'la, Tabakâtü'l-Hanâbile, I, 46, 241; Zemâherî, el-Kessâf (Kahire), III, 160; İbnâ'l-Arabi, el-Fütâhat, II, 190; VI, 331, 334; Nevelî, Şerhu Müslim, XVII, 46; İbn Kesir, en-Nâhiye (Zeynî), I, 91-158; Teftâzâni, Şerhu'l-Makâsid (Inş. Abdürâhîm Ümeyrel), Beyrut 1989, V, 317; Abdülkebir el-CIL el-İnsânu'l-kâmil, Kahire 1402/1981, II, 81-82; İbn Hacer, Fethu'l-bart (Sa'dî), XII, 98; XVI, 200; Aynî, "Umdetü'l-kâr", Kahire 1392/1972, XX, 101-105; Sûyûti, ed-Dâru'l-menşür, Beyrut 1403/1983, VI, 378; Ali el-Kârit, Mirkâtu'l-Mefâlit, Kahire, ts., V, 190, 195, 210-211, 219; Reşîd Rîzâ, Tefsîru'l-mendâr, III, 317; VIII, 310; IX, 451-459, 489-507; Ömer Rûza Doğrûl, Tann Buynuğu (İstanbul 1955, 1. bs.), İstanbul 1980, s. 351; Muhammed Abdülhalî es-Semmân, el-İslâmî' l-muâşîfî, Kahire 1378/1958, s. 90-91; Saîd Nursî, Şâfiâ, İstanbul 1958, s. 492-500; a.mlf. Sözler, İstanbul 1986, s. 319; Tecrid Tercemesi, IX, 184; Nâsrûddîn el-Elbâni, Sîsîletü'l-ehâdi's-sâhiha, Küveyt 1400/1979, III, 190-191; Abdülkerîm el-Hâdbî, el-Mehdîyyü'l-muntazar ve men-yetâzîzâne, Beyrut 1980, s. 112; Muhammed Selâme Cebrî, Eşrâfî's-sâ'a, Küveyt 1403/1982, s. 34; Mahmûd Seitîn, el-Fetâwa, Kahire 1403/1983, s. 78; Hasan Hâlid, el-İslâm ve râ'yü'l-hâfi'a ba'de'l-hayâl, Beyrut 1406/1986, s. 200-232, 235; Hasan Hanefî, Mine'l-akîde ile's-seuvre, Kahire 1409/1988, IV, 471, 487-488; M. Ebû Reyyâ, Edâd' ale's-sünnetî'l-Muhammediye, Kahire, ts., s. 34, 40; Zeki Santoprák, İslâma ve Diğer Dinlere Göre Deccâl, İstanbul 1992, s. 25-48, 54-67, 68-99, 103-131; S. H. Longrigg, "al-Dâdîjâi", El' (Inş.), II, 76-77.

▲ ZEKİ SANTOPRAK

DECCÂL

(دَجَل)

Hâdis ilmine
cerî ifade eden bir terim.

Sözlükte "çok yalan söyleyen, göz boyan, sahtekâr" anlamına gelir. Hz. Peygamber, kendinden sonra ortaya çıkacak yalancı peygamberlerden söz ederken onlar hakkında "deccâl, kezzâb" tabirlerini kullanmıştır (Buhâri, "Fiten", 25;

Muslim, "Fiten", 84). Hadis uydurmayı meslek haline getiren yalan râvileri ifade etmek için cerî ve ta'dîl" (îmînde deccâl kelimesi kullanılmıştır. Cerî lafzları en ağırından en haffine doğru altı dereceye ayıran hadis târkîcilerinden İbn Ebû Hâtim, Hatîb el-Bağdâdi, İbnü's-Sâlâh, Zehebî ve Zeynûddîn el-İrâkî'ye göre deccâl terimi birinci derecede, İbn Hâcer el-Askalâni ve Sehâvî'ye göre ise ikinci derecede ağır cerî lafzlarındandır. Buna göre deccâl olarak nitelendirilen kimseñin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde kullanılmaz.

BİBLİYOGRAFYA:

Lisânü'l-'Arab, "deccâl" md.; Buhâri, "Fiten", 25; Müslim, "Fiten", 84; Hatîb, el-Kifâye, Medine, ts., s. 23; İbnü's-Sâlâh, "Ulâmu'l-hâdîs", Kahire, ts., s. 59; Zehebî, Mîzânü'l-İ'tâl, I, 4; İrâkî, Şerhu'l-İflîye, Beyrut, ts., II, 10-11; İbn Hâcer, Şerhu Nu'hâbetî'l-fîker, Kahire 1989, s. 65; Sehâvî, Fethu'l-muğîs, I, 370; Sûyûti, Tedribü'r-râ'û, I, 346.

▲ Evin AŞIKKUTLU

DECEI, Aurel

(1905-1976)

Osmanlılar hakkında
yayınları olan Romanyalı tarihçi.

15 Nisan 1905'te bir noterin oğlu olarak Transilvanya'nın Gura Rüului kasabasında dünyaya geldi. Orta öğrenimini, henüz Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sınırları içinde olan Sibiu (Hermannstadt), Blaj ve Alba-Iulia'da (Gyula Fehérvár) yaptı. Bu dönemde Macarca, Almanca ve Latince öğrendi. 1923-1927 yılları arasında Cluj Üniversitesi'nde okurken Transilvanya, I. Dünya Savaşı'nın arkasından yeni sınırlarına kavuşan Romanya'ya geçmiş bulunuyordu. Üniversiteyi bitirdikten sonra elde ettiği burslarla 1928-1930 arasında Roma'da, 1932'de İstanbul'da, 1933'te de Berlin'de çalışmalar yaptı. Daha sonra Paris'e giderken Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes'ta Türkçe, Farsça, Arapça, Ermenice derslerine devam etti ve 1935'te buradan da diploma aldı. Romanya'ya döndüğünde Cluj'da Transilvanya Millî Arşivi'nde çalışmaya başladı ve bu arada doktora tezini tamamladı. 1936'da Cluj Üniversitesi'nde takdim edilen ve çok başarılı bulunan "Ermeni kaynaklarına göre IX-XIII. yüzyıllarda Rumânen" konusu üzerine hazırladığı tez kısa bir süre sonra basılmıştır ("Români din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina isvoarelor armenesti", Anuarul Ins-